

РАДОВАН СРЕМАЦ

ЗА ДЕЦУ СТАРИЈУ ОД
8 ГОДИНА И СВЕ ПОЧЕТНИКЕ
У УМЕТНОСТИ

И л и ј а

БОСИЉЕВИ

КРАЉЕВИ, КРАЉИЦЕ, ЈУНАЦИ И ВИЛЕ

Шид, 2021.

Драги љубитељи уметности,

Пред вама се налази публикација која ће вас провести кроз фантастичан свет слика Илије Башичевића Босиља. Упознајући слике (уметничка дела) које је насликао Илија Босиљ, упознаћете се и са богатом историјом Срба, са српским царевима и краљевима, јунацима – витезовима, али и са вилама, чаробним бићима из српске митологије.

Илија Башичевић Босиљ (1895 – 1972) је самоуки сликар који је живео и стварао у Шиду. Сликао је укупно петнаест година и за то време је урадио скоро 1000 слика! Преко 300 слика поклонио је Шиду за оснивање музеја „Илијанум“. Данас Илија Босиљ спада у ред најзначајнијих самоуких сликара целог света. Сликао је разне теме: библијске мотиве, птице, митове и легенде, разне летеће звери, па чак и човеков лет у свемир! Ова наша публикација приповеда о Илијиним сликама на којима се налазе мотиви из српских народних епских песама, односно мотиви из српске средњовековне историје и личности које су биле њени актери.

Поред главног текста публикације посебно су издвојени (уоквирени) текстови који ће вам пружити додатне податке о неким особама, стварима или догађајима. Важније појмове у тексту које треба да запамтите написали смо тамнијом бојом.

У средини публикације се налазе четири листа која треба пажљиво да исцепите и на којима се налазе посебни задаци за вас.

Надамо се да ћете уживати у овом чаробном свету који вам представљамо кроз слике Илије Босиља.

За крај нешто веома важно – ову публикацију смо наменили и деци и одраслима. Наша жеља је да одрасли користећи ову књигу, анализирајући првенствено слике Илије Башичевића Босиља, а затим и српске народне песме, проведу децу кроз узбудљив свет српског средњег века. Старији да се подсети знања из школе, а млади да науче нешто ново, да се забаве, али и да почну да користе различите приступе у проучавању неке теме. Надамо се да ће на тај начин одрасли и млади провести квалитетно време.

И не заборавите, у откривању значења Илијиних слика важно је да користите машту! Уживајте у свету маште и уметности, у којем нема никаквих граница ни препрека!

Током средњег века државама су владали **краљеви** и **цареви**. Те државе су се звале краљевства и царства. Краљеви су најчешће **престо** наслеђивали од својих родитеља, али често су га сами освајали у ратовима или добијали по заслуги због великог **јунаштва** и исказане **храбрости**. Српска историја има много веома значајних владара који су били краљеви и цареви. Илија Босиљ је често сликао ове краљеве, краљице, принчеве и принцезе управо због њихових врлина, њиховог јунаштва, али и доброте и бриге за народ.

Овако је Илија Босиљ замишљао првог српског цара **Душана** који је владао великим српским царством у 14. веку:

Амбасадор цара Душана, Илија Босиљ

Шта све видите на овој слици? Цар Душан, као и сваки владар, има **круну**, која је обавезни симбол краљеве и царева власти. Затим, цар је обучен у раскошну одећу, док у руци држи **мач** што говори да је он уједно и ратник – витез. Испред цара Душана насликан је **паун** као његов амбасадор. Амбасадори су особе које званично заступају државе и владаре и делају у њихово име.

Пуно име цара Душана је било Стефан Урош IV Душан Немањић, а познат је као Стефан Душан или Душан Силни. Владао је од 1331. до 1355. године.

Ово је портрет цара Душана са **фреске** из манастирске цркве у Леснову, насликан у време његовог живота око 1350. године. Погледај добро овај портрет, а потом поново погледај слику коју је насликао Илија Босиљ. Пронађи шта је све исто на ове две слике.

Пред вама је дело Илије Босиља названо *Коњаник и краљ*. Краљ на овој слици има другачију круну него цар Душан на Илијином делу и фресци. У средини књиге ћеш пронаћи цртеж круне. Пажљиво маказама исеци круну, обоји је и залепи. Посебно је круна за мале краљеве, а посебно за мале краљице.

Коњаник и краљ, Илија Босиљ

Илија Босиљ је насликао цара Душана на још једној слици, али се поред њега не налази паун него **анђео** који се поздравља са царем. Уметник је ову слику назвао *Душаново царство*.

Због чега је уметник своје дело назвао *Душаново царство*?

У средњем веку владари су сматрали да су они дошли на власт Божијом вољом, и поздрављање Божијег анђела и цара Душана говори управо о томе.

Српски владари и владарке су редовно за живота градили **цркве** и **манастире**. Те цркве и манастири су се називали **задужбине**, а особе које су их саградиле **ктитори**. Највећи број ових задужбина се налази на **Косову и Метохији**. Поред ових верских објеката, владари су градили себи и дворове и замкове за становање и за одбрану државе.

Знаш ли шта значи реч **МЕТОХИЈА**?

Метох или метохија је у средњовековној Србији било земљиште које поседује нека црква или манастир и које је најчешће даривао владар. Због великог броја цркава и манастира које су на овом простору градили српски средњовековни владари и потом им давали у посед околну земљиште, ово подручје је названо Метохија.

Илија Босиљ је насликао једно дело које је назвао *Мали ктитор*. На њему је приказан владар који у руци држи једну цркву – своју задужбину, а поред владара се налази његово дете. Ово дело је инспирисано српским средњовековним фрескама на којима су исто тако приказивани владар са задужбином и својим сином – наследником престола.

Мали ктитор, Илија Босиљ

У средини публикације ћеш пронаћи цртеж замка. Пажљиво, по упутству које се налази на крају књиге, исеци делове замка и састави свој замак.

Једна од најпознатијих и најзначајнијих задужбина наших краљева је манастир **Грачаница** на Косову и Метохији, коју је саградио краљ **Милутин** 1321. године. Прелепа црква овог манастира је била инспирација за Илију Босиља да је наслика, али и за нашу познату песникињу **Десанку Максимовић** да напише прелепе стихове.

Грачаница, Илија Босиљ

Грачаница, Десанка Максимовић

Грачанице, кад бар не би била од камена,
кад би се могла на небеса вазнети,
ко Богородице Милешеве и Сопоћана,
да туђа рука крај тебе траву не плевти,
да ти вроне не ходају по паперти.
Или твоја звона да бар не туку
као срца предака, Грачанице,
или бар да светитељи с твог иконостаса
немају наших неимара руку,
ни анђели Симонидино лице.
Да бар ниси толико дубоко
укопана у ту земљу и нас саме
да се нисмо привикли у тебе клети,
Грачанице, кад бар не би била од камена,
кад би се могла у висине вазнети
Грачанице, да си нам бар јабука,
да те можемо ставити у недра
и загрејати тако студену од старости,
да нам бар пољима око тебе нису
предака давних расејане кости.
Да те бар можемо подићи на Тару,
у Каленићку порту те пренети,
заборавити ликове на твојем олтару.
Грачанице, кад бар не би била од камена,
кад би се могла на небеса вазнети.

Наш народ је опевао један део живота цара Душана. Прочитај наредни одломак песме и одговори на следећа питања:

- О чему говори ова песма? _____
- У којем граду се налазио дворца цара Душана? _____
- Ко се бринуо о будућности царевине? _____

„Побоље се српски цар Стјепане
у Призрену, мјесту питомоме,
побоље се, умријети хоће.
Кад то виђе царица Роксанда,
пером пише, како мушка страна,
она пише три-четири књиге,
пошиље их на четири стране
по свој њиној редом царевини,
сву господу по реду позива:
„Чујете ли, сва наша господо,
тешко болан српски цар Стјепане,
болан јесте, умријети хоће;
но хајдете у Призрена града,
не би л' цара у животу нашли,
да чујете шта ће наручити,
и на ком' ће царство оставити.“

Симонида, Илија Босиљ

Краљева супруга је била **краљица**, а царева супруга **царица**. Краљице и царице су некад управљале земљом заједно са својим супругом, али су чешће биле посвећене школству, цркви, уметности итд. Краљице су се увек украшавале скупоценим накитом и облачиле богато украшену одећу. Оне су, као и њихови мужеви, носиле круне. На слици поред видимо како је Илија Босиљ замислио српску краљицу **Симониду**, супругу **краља Милутина**.

Портрет краљице Симониде, фреска у цркви манастира Грачанице

Илија Босиљ је насликао још једну краљицу, али нам њено име није познато. Илија јој је насликао крила и назвао *Крилата краљица*.

Крилата краљица, Илија Босиљ

Илија Босиљ је за првих осам година сликања насликао неколико стотина слика! Због великог броја насликаних дела и обиља оригиналних тема на њима, неки људи нису веровали да је Илија све то насликао. Због тога је 1965. године у Загребу он морао да слика пред групом сликара и да докаже да је он аутор свих тих дела. Том приликом је насликао управо ову слику – *Крилата краљица*. Комисија је прихватила његов рад и потврдила да је он аутор својих слика.

Када је пропало српско царство којим је владала династија **Немањић**, на власт је дошао кнез **Лазар Хребељановић**. Кнез Лазар, у народу често називан **цар Лазар**, је најпознатији по чувеном **Косовском боју** који се одиграо између српске и турске војске **1389.** године. У том боју кнез Лазар је погинуо – Турци су му одсекли главу, па га је наследила његова супруга **кнегиња („царица“) Милица**, а касније њихов син **Стефан (Хребељановић) Лазаревић**. Кнегиња Милица је саградила манастир **Љубостињу** у периоду од 1388. до 1405. године.

Још једном пажљиво прочитај претходни пасус. Потом добро погледај слику Илије Босиља под називом *Цар Лазар и царица Милица*. Које податке о животу кнеза Лазара и кнегиње Милице препознајеш на делу Илије Босиља?

Цар Лазар и царица Милица, Илија Босиљ

Кнез Лазар, кнегиња Милица, српски витезови-јунаци и Косовски бој помињу се у тужној народној епској песми „Цар Лазар и царица Милица“:

Цар Лазаре сједе за вечеру,
Покрај њега царица Милица;
Вели њему царица Милица:
"Цар-Лазаре, српска круно златна,
Ти полазиш сјутра у Косово,
С собом водиш слуге и војводе,
А код двора никог не остављаш,
Царе Лазо, од мушкијех глава,
Да ти може књигу однијети
У косово и натраг вратити;
Одводиш ми девет миле браће,
Девет браће, девет Југовића:
Остави ми брата бар једнога,
Једног брата сестри од заклетве!"
Њој говори српски кнез Лазаре:
"Госпо моја, царице Милице,
Кога би ти брата највољела
Да т' оставим у бијелу дворцу?"
- "Остави ми Бошка Југовића."
Тада рече српски кнез Лазаре:
"Госпо моја, царице Милице,
Када сјутра бијел дан осване,
Дан осване и огране сунце,
И врата се отворе на граду,
Ти ишетај граду на капију:
Туд ће проћи војска на алаје,
Све коњици под бојним копљима,
Пред њима је Бошко Југовићу,
И он носи крсташа барјака;

Кажи њему од мене благослов,
Нек да барјак коме њему драго,
Па нек с тобом код двора остане."
Кад ујутру јутро освануло
И градска се отворише врата,
Тад ишета царица Милица,
Она стаде граду код капије:
Ал' ето ти војске на алаје,
Све коњици под бојним копљима,
Пред њима је Бошко Југовићу
Н алату, вас у чистом злату,
Крсташ га је барјак поклопио,
Побратиме, до коња алата:
На барјаку од злата јабука,
Из јабуке од злата крстови,
Од крстова златне ките висе,
Те куцају Бошка по плећима;
Примаче се царица Милица,
Па ухвати за узду алата,
Руке склопи брату око врата,
Па му поче тихо говорити:
"О мој брате, Бошко Југовићу,
Цар је тебе мене поклонио
Да не идеш на бој на Косово,
и тебе је благосов казао
Да даш барјак коме тебе драго,
Да останеш са мном у Крушевцу,
Да имадем брата од заклетве."

Ову песму, чији је главни мотив љубав сестре према брату, Илија Босиљ је осликао према свом виђењу:

Ишетала царица Милица, Илија Босиљ

Деца краљева и краљица су се звали **принчеви** и **принцезе**. У народним песмама и предањима, принчеви су увек приказани као велики и храбри јунаци, а принцезе као скромне и лепе девојке које трагају за правом љубави.

Принцеза и рогати коњ, Илија Босиљ

Поред ових чланова краљевских породица, неизоставни ликови у српским народним епским песмама су **витезови: властелини** и безимени јунаци који су такође били велика инспирација за Илију Босиља. Илијина дела са овим мотивима можемо поделити у две групе: једна група су дела инспирисана јунацима Косовског боја и **Првог српског устанка**, а друга група су дела инспирисана ликом **Марка Краљевића**.

Косовски бој представља један од најзначајнијих догађаја српске средњовековне историје и прекретницу у историји српске државе. Велика трагедија која је задесила српску војску, народ и државу ушла је у колективно сећање народа и до данас остала инспирација уметницима. Поред дела везаних за кнеза Лазара и Косовски бој која смо већ поменули, Илија Босиљ је урадио још три дела која се везују за ову битку: *Милош Обилић*, *Косанчић Иван* и *Милош распори цара Мурата*.

Милош Обилић, Илија Босиљ

Косанчић Иван, Илија Босиљ

Милош распори цара Мурата, Илија Босиљ

Милош Обилић и Иван Косанчић су били српски средњовековни властелини и велики јунаци Косовског боја. Према српској народној традицији и неким историјским изворима, Милош Обилић је у току боја убио турског султана Мурата што је Илија Босиљ овековечио на свом делу *Милош распори цара Мурата*. О Обилићевој намери да убије султана говоре и наредни стихови у којима се налази разговор између Милоша Обилића и Косанчић Ивана:

Косанчић Иван уходи Турке (одломак)

"Побратиме, Косанчић-Иване,
 Јеси л' турску уходио војску?
 Је ли много војске у Турака?
 Можемо ли с Турци бојак бити?
 Можемо ли Турке придобити?"
 Вели њему Косанчић-Иване:
 "О мој брате, Милош Обилићу,
 Ја сам турску војску уводио,
 Јесте силна војска у Турака:
 Сви ми да се у со праметнемо,
 Не би Турком ручка осолили!
 Ево пуно петнаест данака
 Ја све ходах по турској ордији,
 И не нађох краја ни хесапа:
 Од Мрамора до сува Јавора,
 Од Јавора, побро, до Сазлије,
 До Сазлије на ћемер ћуприје,
 Од ћуприје до града Звечана,
 Од Звечана, побро, до Чечана,
 Од Чечана врху до планине:
 Све је турска војска притиснула,
 Коњ до коња, јунак до јунака,

Бојна копља као чарна гора,
 Све барјаци као и облаци,
 А чадори као и сњегови;
 Да из неба плаха киша падне,
 Ниђе не би на земљицу пала,
 Већ на добре коње и јунаке.
 Мурат пао на Мазгит на поље,
 Ухватио и Лаб и Ситницу."...

...Још га пита Милош Обилићу:
 "Ја Иване, мио побратиме,
 Ђе је чадор силног цар-Мурата?
 Ја сам ти се кнезу затекао
 Да закољем турског цар-Мурата,
 Да му станем ногом под гр'оце."
 Ал' говори Косанчић Иване:
 "Да луд ти си, мио побратиме!
 Ђе је чадор силног цар-Мурата,
 Усред турског силна таобора,
 Да ти имаш крила соколова,
 Пак да паднеш из неба ведрога,
 Перје мяса не би изнијело."

У музеју „Илијанум“ чува се и једна скулптура, портрет Милоша Обилића рад Ђорђа Креће, направљена од дрвета.

Ђорђе Крећа, *Милош Обилић*

Шта ти мислиш како је уствари изгледао овај јунак Милош Обилић? Замисли га и направи његов портрет моделујући глину или резбарећи сапун.

Марко Краљевић је један од најпознатијих јунака српских епских песама. Његов лик који је народ опевао и сачувао у традицији, доста се разликује од правог историјског краљевића Марка Мрњавчевића. Вероватно најчувенији догађај из народног предања о Марку Краљевићу јесте његово орање и сукоб са Турцима. Као што слика и песма „Ишетала царица Милица“ говоре о љубави сестре према брату, тако за песму „Орање Марка Краљевића“ можемо да кажемо да говори о јединој безусловној љубави међу људима, а то је љубав мајке према детету. Са друге стране, песма говори и о синовљевој послушности, али и непослушности мајци.

Прочитај песму „Орање Марка Краљевића“ и пронађи стихове који говоре у чему је Марко послушао мајку, а у чему није.

Орање Марково, Илија Босиљ

Поразговарај са својим деком и баком о томе како су они у прошлости обрађивали земљу, а како ми то радимо данас, нека ти објасне и зашто је у прошлости земљорадња била толико важна за људе.

Орање Марка Краљевића

Вино пије Краљевићу Марко
са старицом Јевросимом мајком,
а кад су се напојили вина,
мајка Марку стаде бесједити:
„О мој синко, Краљевићу Марко,
остави се, синко, четовања,
јер зло добра донијети неће,
а старој се досадило мајци
све перући кржаве хаљине;
већ ти узми рало и волове,
пак ти ори брда и долине,
те сиј, синко, шеницу бјелицу,
те ти храни и мене и себе”.
То је Марко послушао мајку:
он узима рало и волове,

ал' не оре брда и долине,
већ он оре цареве друмове.
Отуд иду Турци јањичари,
они носе три товара блага,
па говоре Краљевићу Марку:
„Море Марко, не ори друмова!”
„Море Турци, не газ'те орања!”
„Море Марко, не ори друмова!”
„Море Турци, не газ'те орања!”
А када се Марку досадило,
диже Марко рало и волове,
те он поби Турке јањичаре,
пак узима три товара блага,
однесе их својој старој мајци:
„То сам тебе данас изорао”.

Народни певач није написао у песми шта је мајка Јевросима рекла сину Марку кад се вратио кући после орања. Питај своју мајку шта она мисли о томе, шта би му она одговорила.

У неколико народних песама пева се о мајци Марка Краљевића – Јевросими. Љубав мајке према сину и синовљев љубазни однос према мајци исказани у народном предању, Илија Босиљ је пренео на једно своје дело – *Јевросима мајка*. Прочитај поново песму „Орање Марка Краљевића“, а потом и део песме „Марко Краљевић и Мина од Костура“. Шта у првој песми мајка тражи од Марка, а шта у другој Марко од мајке?

Марко Краљевић и Мина од Костура (одломак)

Пак дозивље Јевросиму мајку:
"Јевросима, моја стара мајко!
"Моја мајко, моја слатка рано!
"Ево, мати, Богом посестрима,
"Ран' је, мајко, мене каконо си,
"Удоми је, кано чедо своје,
"Да би, мајко, стекли пријатеље."
Ранила је Јевросима стара,
Ранила је, и удомила је..."

Илија Босиљ је био девето по реду дете својих родитеља. Родио се у време када су тежак живот и беспарица отежавали отхрањивање двоје или троје деце, а замислите чак деветоро! Ипак, Илијина мајка се борила за њега, отхранила га, васпитала и усмерила на прави пут у животу, а Илија је до краја живота исказивао љубав према својој мајци Ружи.

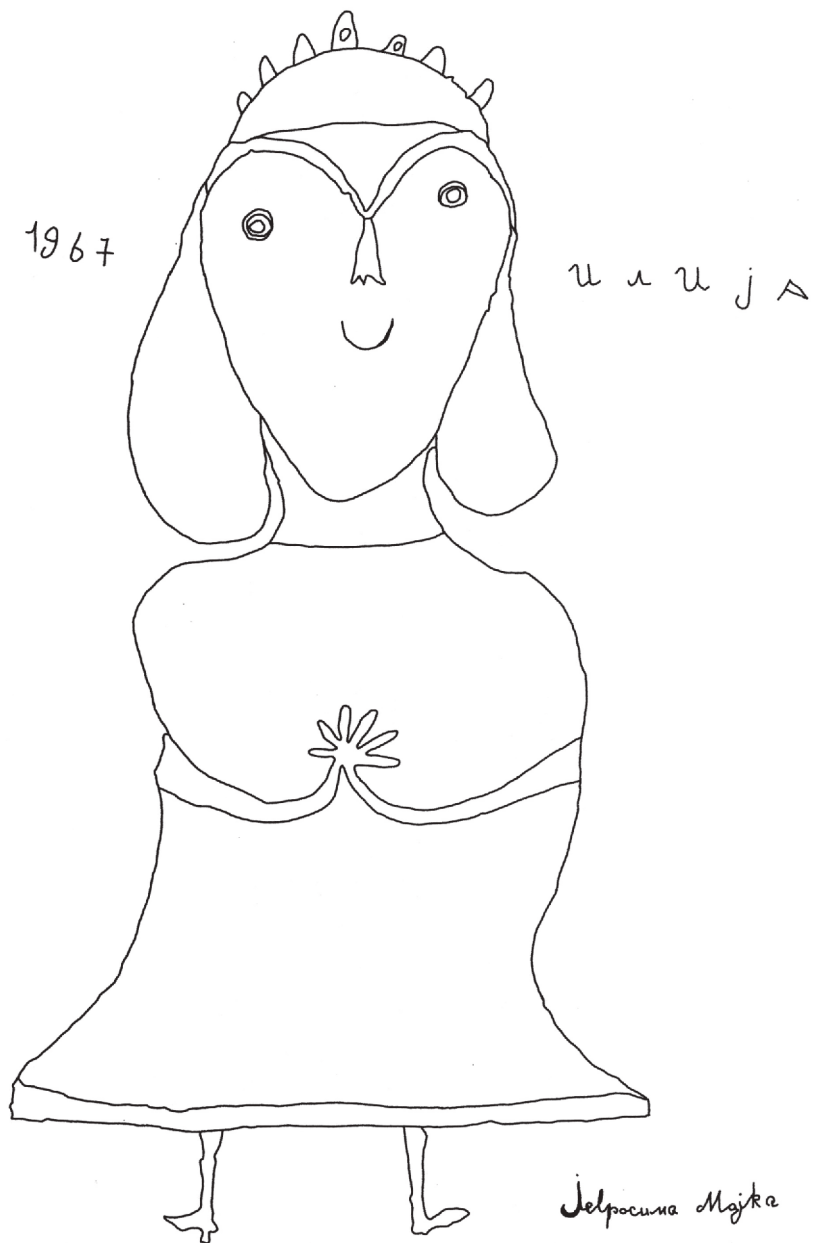

Јевросима мајка, Илија Босиљ

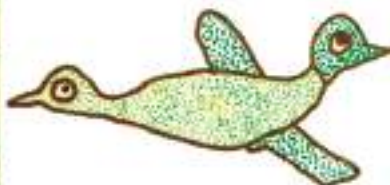
Ружа, мајка Илије Босиља

Овде нацртај своју мајку и наведи њене особине:

Обоји мајку Јевросиму користећи једну од следећих техника приказаних на доњим фотографијама:

- направи куглице од салвета или креп папира у разним бојама, и лепи их на цртеж
- ударај тачкице разних боја
- лепи разнобојни колаж папира исецкан у различите облике (квадратићи, правоугаоници итд).

Илија је насликао још једну мајку, то је мајка Југовића. На слици је приказано туговање мајке за синовима настрадалим у Косовском боју. Саставни део живота је и смрт, а свакако најболнији моменат за свакога је губитак ближњег.

Смрт мајке Југовића, Илија Босиљ

Девет Југовића су митски јунаци српских епских песама. По усменом народном предању они су били синови Југ Богдана и браћа кнегиње Милице. Символи девет Југовића – девет соколова и девет враних коња, налазе се на поменутој Илијиној слици.

Смрт мајке Југовића (одломак)

Мили боже, чуда великога!
Кад се слеже на Косову војска,
У тој војсци девет Југовића,
И десети стар Југ Богдане.
Бога моли Југовића мајка,
Да јој Бог да очи соколове
И бијела крила лабудова,
Да одлети над Косово равну,
И да види девет Југовића
И десетог старог Југ Богдана.

Илија Босиљ је урадио још две слике које приказују сукоб Марка Краљевића са **Арапином**. Након што је „црни Арапин“ саградио себи кулу – дворца, пожелео је да се ожени царевом (султановом) ћерком, па је послао писмо цару и затражио ћеркину руку уз позив да изађе на **мејдан (двобој)** са њим уколико му не испуни жељу. Цар и царица су тада у помоћ позвали Марка Краљевића....

Две слике Илије Босиља са називом *Марко и троглави Арапин*,

Марко Краљевић и Арапин (одломак)

Кулу гради црни Арапине,
 Кулу гради од двадест тавана,
 Украј сињег мора дебелога;
 Кад је Арап кулу начинио,
 Ударио стакла у пенџере,
 Престро је свилом и кадифом,
 Па је онда кули говорио:
 "Што ћеш пуста у приморју, куло?
 "Кад по тебе нитко шетат' нема:
 "Мајке немам, а сестрице немам,
 "А јоште се оженио нисам,
 "Да по тебе љуба моја шеће;
 "Ал' тако ме не родила мајка,
 "Већ кобила, која бедевију,
 "Запросићу у цара ђевојку;
 "Јал' ће ми је царе поклонити,
 "Јали ће ми на мејдан изићи."
 То је Арап кули изрекао,
 Па он одмах ситну књигу пише,
 Те је шаље цару у Стамбола:

"Господине, царе од Стамбола!
 "Код мора сам кулу начинио,
 "По њојзи ми нитко шетат' нема,
 "А јоште се оженио нисам;
 "Поклони ми шћерцу за љубовцу;
 "Ако л' ми је поклонити не ћеш,
 "А ти хајде на мејдан јуначки."...

....У то доба и ноћ омркнула;
 Сан уснила госпођа царица,
 Ђе јој на сну чоек говорио:
 "Има, госпо, у држави вашој
 "Равно поље широко Косово,
 "И град Прилип у пољу Косову
 "У Прилипу Краљевићу Марко:
 "Вале Марка, да је добар јунак;
 "Пошљи књигу Марку Краљевићу,
 "Посини га Богом истинијем,
 "Обреци му благо небројено,
 "Нек ти отме шћерцу од Арапа"...

Незаобилазни пратилац и „друг“ Марка Краљевића био је његов коњ **Шарац**. Витезови у средњем веку су обавезно имали коња који им је често био највећи ослонац у борби и подвизима. Босиљево дело *Шарац* се највероватније везује за народну песму „Марко Краљевић и Вуча џенерал“.

Шарац, Илија Босиљ

Прочитај наредне две песме у којима се помиње коњ Шарац и његов допринос подвизима Марка Краљевића.

Марко Краљевић и Вуча џенерал (одломак)

...За Дунавом скела догоди се;
Двапут Марко скелеџију викну,
Па га више ни чекати не шће,
Већ наћера Шарца на Дунаво,
Оде право граду Варадину,
Под Варадин у поље зелено.
Ту остави Шарца од мејдана,
Па удари копље у ледину,
За копље је привез'о Шарина,
Тулумину скиде са ункаша
И врже је у зелену траву,
Па он сједи пити мрко вино;
Не пије га чим се вино пије,
Већ леђеном од дванаест ока,
Пола пије, пола Шарцу даје...
...Велимир је на ноге скочио,
Па узима триста катаније,
Он усједе вранца помамнога,

И изиђе граду на капију,
Сколи Марка са четири стране,
Марко сједи, пије мрко вино,
Ал' катане Шарац опазио,
Поче ногам' о земљицу тући,
Примиче се своме господару.
Кад погледа Краљевићу Марко,
Ал' катане њега опколиле;
Попи Марко леђенину вина,
Баци леђен у зелену траву,
Па се тури на рамена Шарцу,
А катане на њег' ударише.
Да је коме погледати било,
Кад удари у катане Марко,
Како соко међу голубове:
Што погуби сабљом окованом,
Што погази Шарцем од мејдана,
Што подави у тихом Дунаву;“

Марко Краљевић и вила

Појездише до два побратима
преко красна Мироча планине;
Та једно је Краљевићу Марко,
А друго је војвода Милошу;
Напоредо језде добре коње,
Напоредо носе копља бојна,
Један другом бело лице љуби,
Од милоште до два побратима;
Паке Марко на Шарцу задрема,
Пак беседи побратиму своме:
"А мој брате, војвода Милошу,
Тешко ме је санак обрвао,
Певај, брате, те ме разговарај!"
Ал' беседи војвода Милошу:
"А мој брате, Краљевићу Марко,
Ја бих тебе, брате попевао,
Ал' сам синоћ много пио вино
У планини с вилом Равијојлом,
Пак је мене запретила Вила,
Ако мене чује да попевам,
Хоће мене она устрелити
И у грло и у срце живо."
Ал' беседи Краљевићу Марко:
"Певај, брате, ти се не бој виле
Док је мене Краљевића Марка,
И мојега видовита Шарца,
И мојега шестопера златна!"
Онда Милош поче да попева,
А красну је песму започео
Од свих наших бољих и
старијих,
Како ј'који држо краљевину
По честитој по Маћедонији,
Како себе има задужбину;
А Марку је песма омилила,
Наслони се седлу на облучје.
Марко спава, Милош попијева.
Зачула га вила Равијојла,
Па Милошу поче да отпева;
Милош пева, вила му отпева;
Лепше грло у Милоша царско,
Јесте лепше него је у виле.

Расрди се вила Равијојла,
Пак одскочи у Мироч планину,
Запе лука и две беле стреле,
Једна удри у грло Милоша,
Друга удри у срце јуначко.
Рече Милош: „Јао моја мајко!
Јао Марко, Богом побратиме!
Јао брате, вила ме устрели!
А нисам ли тебе беседио
Да не певам кроз Мироч
планину?"
А Марко се трже иза санка,
Па одскочи с коња шаренога,
Добро Шарцу колане потеже,
Шарца коња и грли и љуби:
"Јао Шаро, моје десно крило,
Достигни ми вилу Равијојлу!
Чистим ћу те сребром потковати,
Чистим сребром и жеженим
златом;
Покрићу те свилом до колена,
Од колена ките до копита;
Гриву ћу ти измешати златом,
А поткитит' ситнијем бисером;
Ако ли ми не достигнеш виле,
Оба ћу ти ока извадити,
Све четири ноге подломити,
Па ћу т' овде тако оставити,
Те се туци од јеле до јеле,
К'о ја, Марко, без мог
побратима."
Дохвати се Шарцу на рамена,
Пак потрча кроз Мироч планину.
Вила лети по врху планине,
Шарац језди по среди планине:
Нигде виле чути ни видети.
Кад је Шарац сагледао вилу,
По с три копља у висину скаче,
По с четити добре у напредак:
Брзо Шарац достигао вилу.
Кад се вила виде у невољи,
Прну, јадна, небу под облаке,
Потеже се буздованом Марко
Пустимице, добро нештедице,

Белу вилу међ' плећи удари,
Обори је на земљицу чарну,
Пак је стаде бити буздованом,
Преврће је с десне на лијеву,
Пак је бије шестопером златним:
"Зашто, вило, да те Бог убије!
Зашт' устрели побратима мога?
Дај ти биље ономе јунаку,
Јер се нећеш наносити главе."
Ста га вила Богом братимити:
"Богом брате, Краљевићу Марко,
Вишњим Богом и Светим
Јованом!
Дај ме пуштај у планину живу,
Да наберем по Мирочу биља,
Да загасим ране на јунаку."
Ал' је Марко милостив на Бога,
А жалостив на срцу јуначком:
Пусти вилу у планину живу;
Биље бере по Мирочу вила,
Биље бере, често се одзива:
"Сад ћу доћи, Богом побратиме!"
Набра вила по Мирочу биља,
И загаси ране на јунаку:
Лепше грло у Милоша царско,
Јесте лепше него што је било,
А здравије срце у јунаку,
Баш здравије него што је било.
Оде вила у Мироч планину,
Оде Марко с побратимом својим,
Отидоше поречкој крајини,
И Тимок су воду пребродили
На Брегову селу великоме,
Па одоше крајини Видинској.
Али вила међ' вилама каже:
"О чујете, виле другарице!
Не стрељајте по гори јунака
Док је гласа Краљевића Марка
И његова видовита Шарца
И његова шестопера златна!
Што сам, јадна, од њег'
претрпила,
И једва сам и жива остала!

Шта је тема ове песме? Заокружи тачан одговор: а) јунаштво

б) побратимство

Размисли шта је све са собом имао један витез ратник. На цртежу поред заокружи предмете за које сматраш да их је један витез могао имати.

У средини књиге ћеш пронаћи цртеж витеза и виле. Пажљиво их исеци маказама и залепи их на картон истог облика. Потом исеци њихову одећу и обуци их.

Испод смо издвојили два ратника са Илијине слике. Смисли неку причу везану за њих и доцртај око њих то што се дешавало у твојој причи.

Илија Босиљ је насликао још једног српског јунака, али из новије историје. У питању је **хајдук Вељко**.

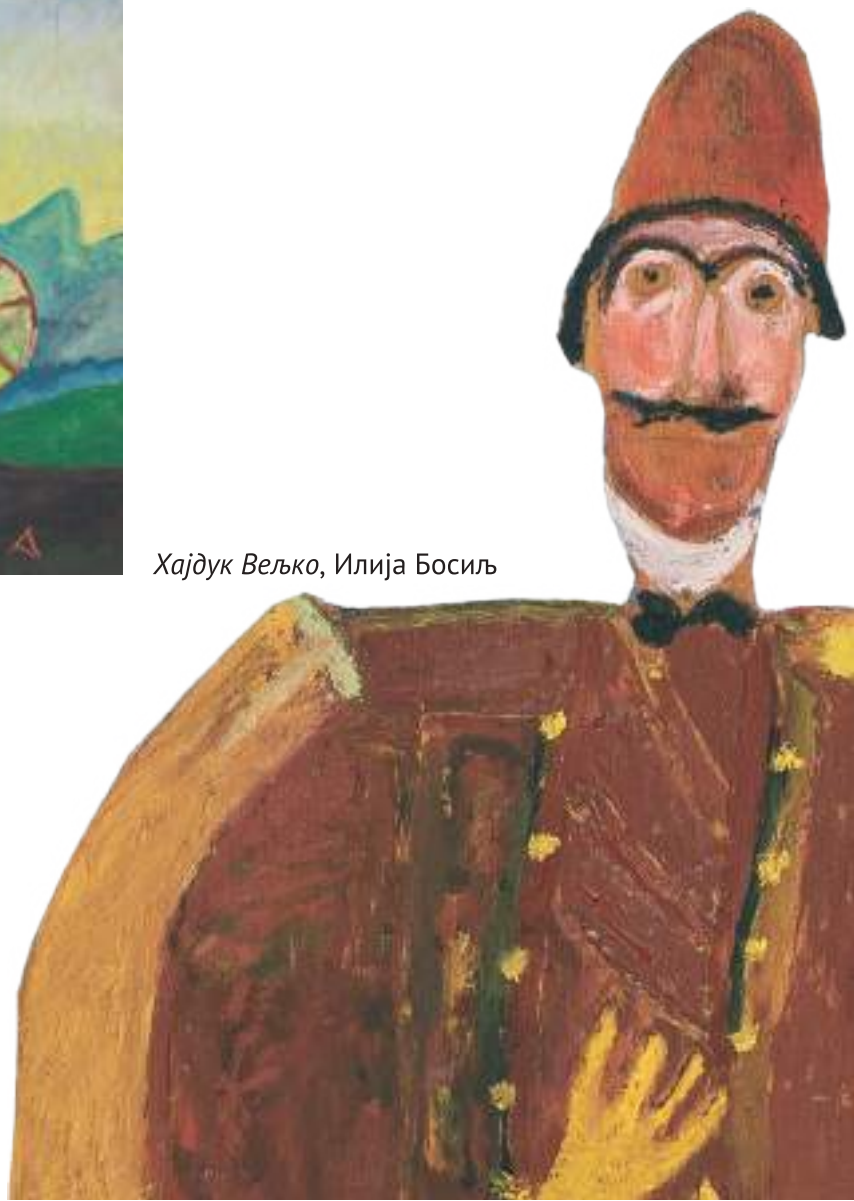
Хајдуци су били нерегуларни војници који су постојали од 17. до средине 19. века. Репутација хајдука се разликовала од разбојничке до ослободилачке, у зависности од времена, места и непријатеља против којих су се борили. Срби су се одметали у хајдуке из различитих разлога (бег од неког проблема, освета Турцима због неке неправде итд). Празник **Ђурђевдан** (6. мај) је био пролећни „**хајдучки састанак**“, а **Митровдан** (8. новембар), на јесен, „**хајдучки растанак**“ када су се хајдуци повлачили из шума због зиме и остајали у кућама својих поверљивих људи, **јатака**. Јатаци су живели у селима и набављали храну за хајдуке и чували их у својим кућама у случајевима великих неприлика. Хајдуци су заузврат њима помагали и доносили им део отетих добара. Кад би неки јатак издао хајдука, следила је тешка освета која се обично завршавала смрћу.

Хајдук Вељко, Илија Босиљ

Расло ми је бадем дрво

Расло ми је бадем дрво
Танко високо, танко високо.
Под њим лежи хајдук-Вељко
С лепом девојком, с лепом девојком.
Душек им је детелина,
Трава зелена, трава зелена.
Јорган им је росна грана
Слатког бадема, слатког бадема.
Јастук им је десна рука
Хајдук-Вељкова, хајдук-Вељкова.

Поред ових личности које су постојале у историји, Илија Босиљ је, инспирисан српским народним епским песмама, насликао и бића која не постоје, а део су усмене традиције српског и других народа. Најчешће су то виле. Виле су митска, измишљена бића која се често спомињу у народном предању, најчешће у виду лепих девојака, које су понекад сурове, а понекад нежне и благе. Вила се спомиње у наредној песми „Милош Обилић змајски син“. Прочитај одломак из ове песме и обрати пажњу на описе коња Милоша Обилића и виле Анђелије.

Милош Обилић змајски син

Цркву прави Обилић Милоше,
У широку долу Милошеву,
Саставио до триста мајстора,
И пред њима Рада неимара,
Кад свршио половину цркве,
Једно јутро добро уранио,
Пак се спрема у Призрена града,
Да доћера на товаре благо,
Да га даде Раду неимару,
Да мајсторим' мајсторију плати,
Да доћера вина и ракије,
До напоји Рада неимара,
И његово до триста мајстора,
Кад је Милош тако уранио,
Те с' умио и Богу молио,
И на јутру ракију попио,
Бојали је чибук запалио,
А шећерли кафу дохранио,
Чибук пије, кафу прискрује;
Пак од земље на ноге скочио,
Те допаде до коња ждралина,
Ждралина је тимар учинио,
Млаком водом и ракли-сафуном,
У сунђер му воду покупио,
А чаршафом длаку извадио,
Преви ћебе, тури татарину,
А по њојзи седло шемаију,

А ћо седлу златну абаију,
А на њојзи ките племените,
Златне ките пале низ копите,
С обје стране до зелене траве,
Кад путује пољем на ждралину...

... Окрену га здесна налијево,
Оћера га до воде језера,
Да напоји дебела ждралина,
Кад доћера до воде језера,
Док му стаде ждралин од мејдана,
А погледа свога господара,
Ушим' стриже, а зубима гризе,
Пак поцикну и два и три пута,
Кад му цикну ждралин од мејдана,
Тадај Милош очим' погледао,
И ждралину своме говорио:
„Што је теби, мој добар ждралине
Ал' су вуци ал' горски хајдуци?“
Па погледа Милош на језеро,
Док угледа девет сестреница,
И десета вила Анђелија,
На крило им наслонила главу,
Пак јој шћери косу плетијаху,
Саплеле јој девет плетеница,
А на свакој кита од биљура,
То су ките од драгог камења.

Можеш ли овде да нацрташ коња и вилу према опису из песме?

Овај сусрет јунака и виле Илија Босиљ је приказао на свом делу *Коњаник и вила*.

Коњаник и вила, Илија Босиљ

Вилa Равијојла, Илија Босиљ

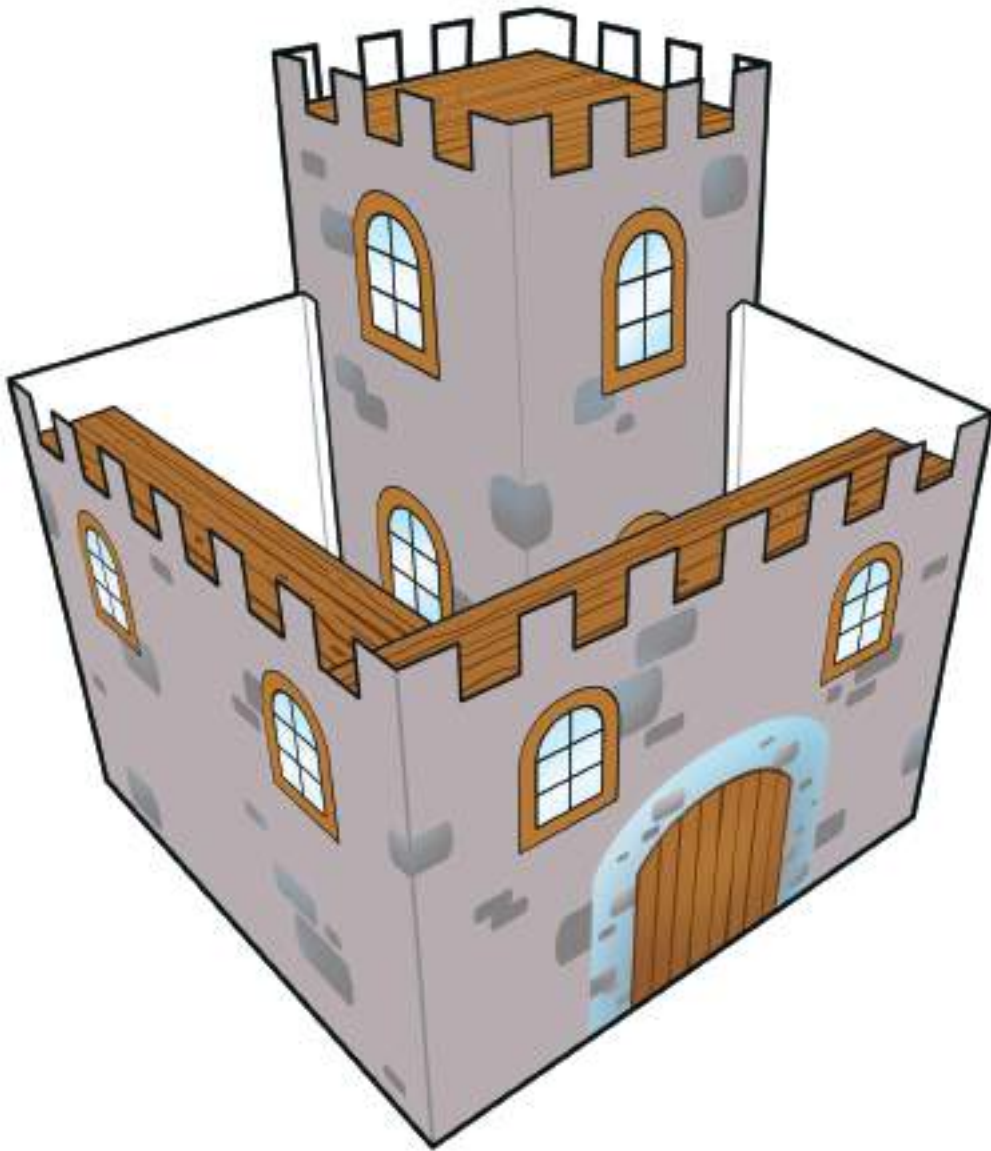

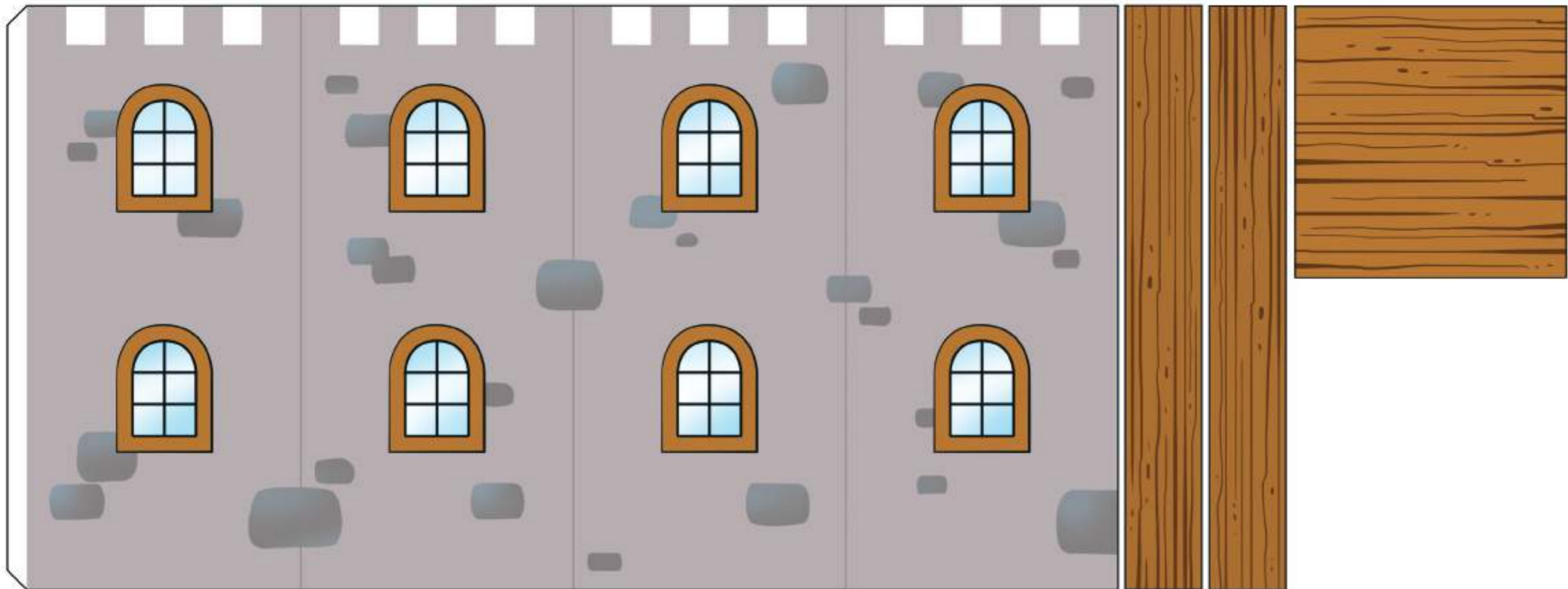
Замисли шта се све могло налазити и дешавати на овој Илијиној слици. Прошири слику доцртавањем онога што мислиш да се налази около.

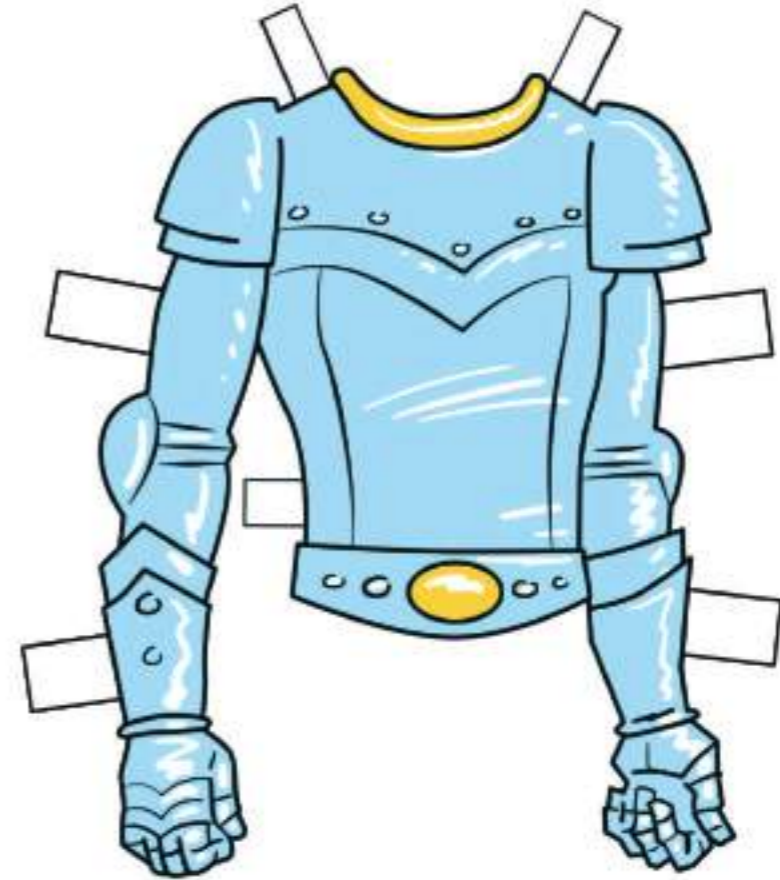
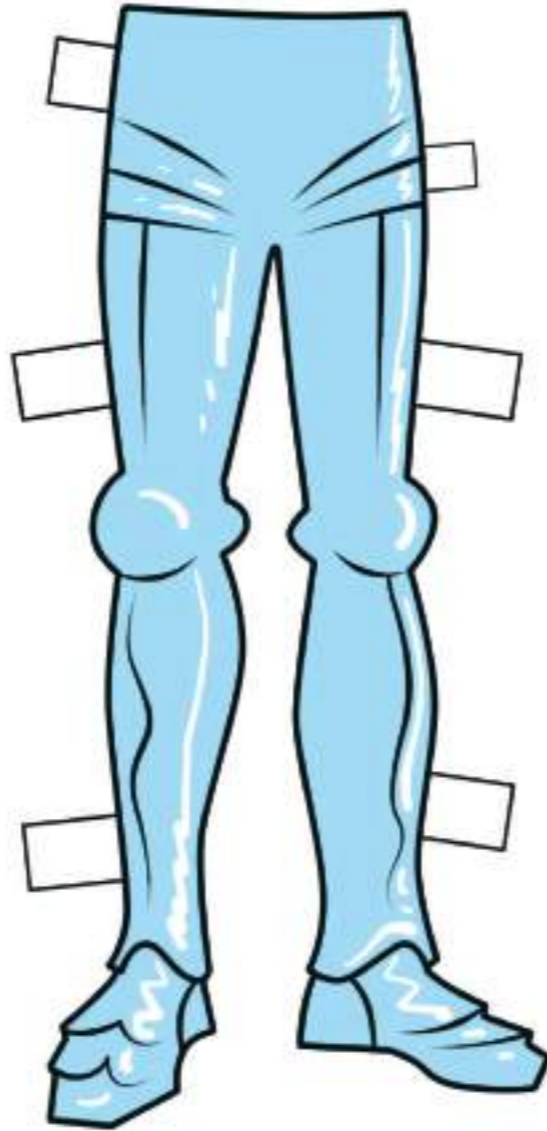
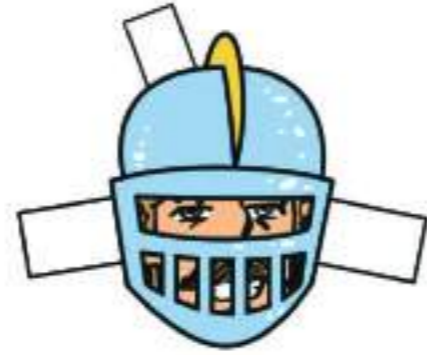
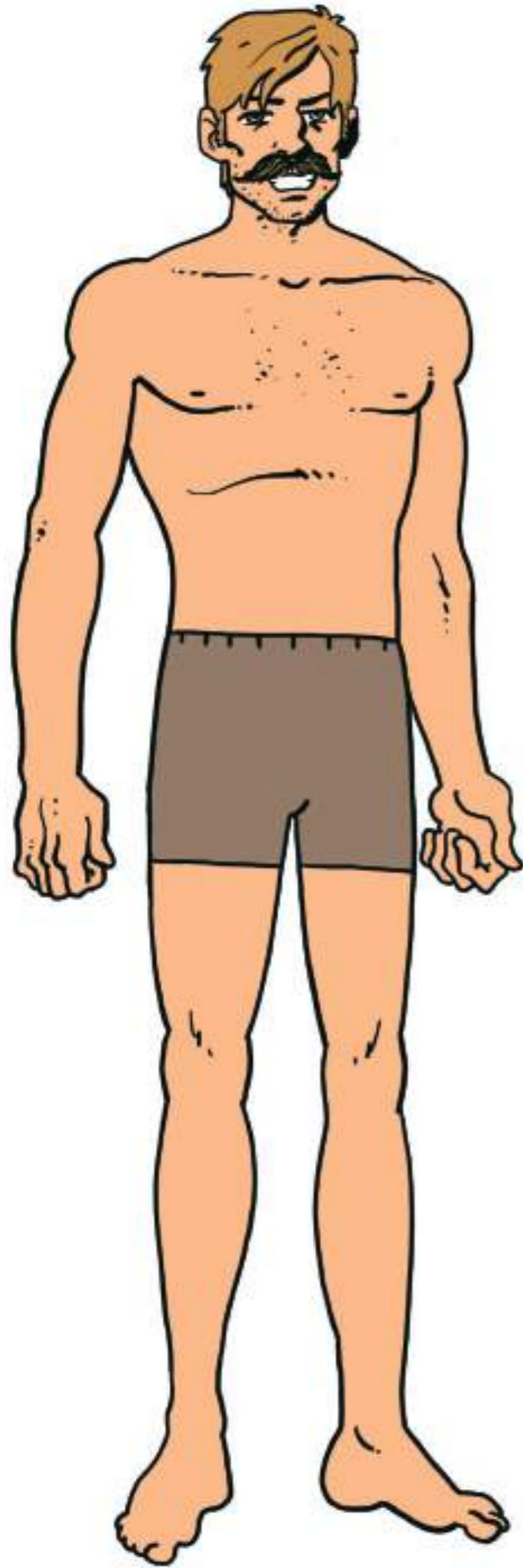
Упутство за састављање замка:

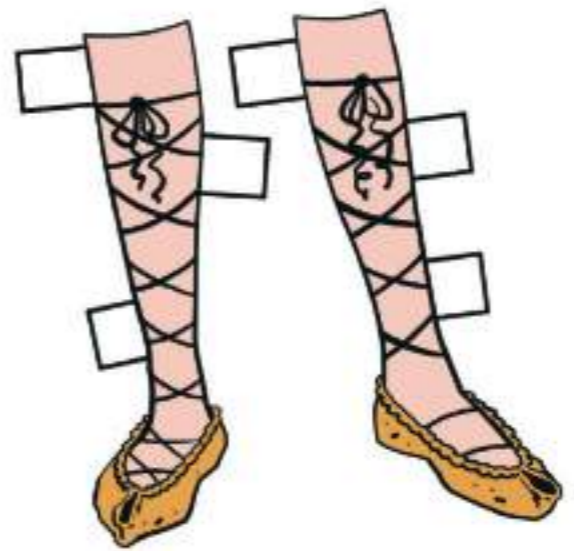
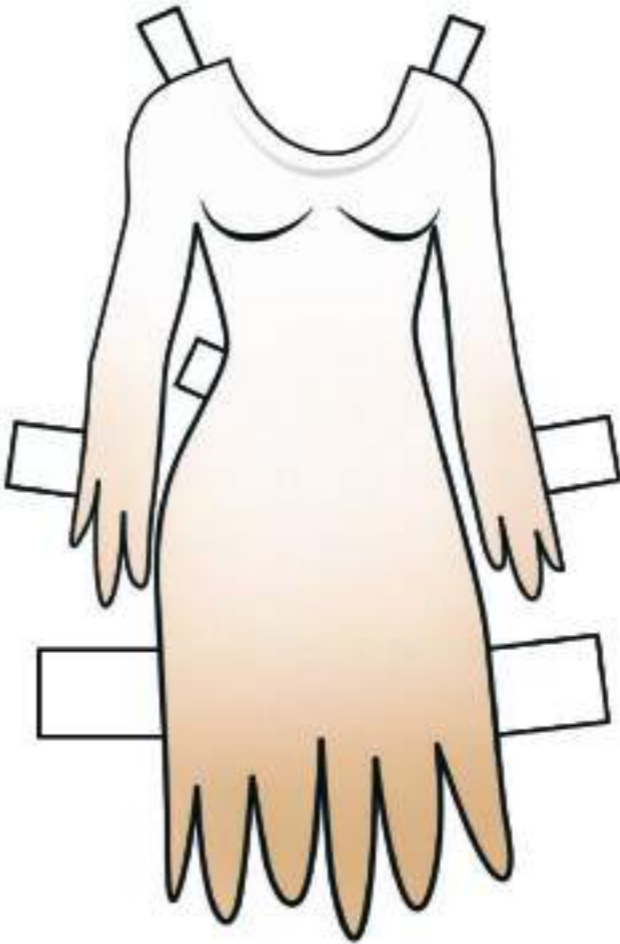
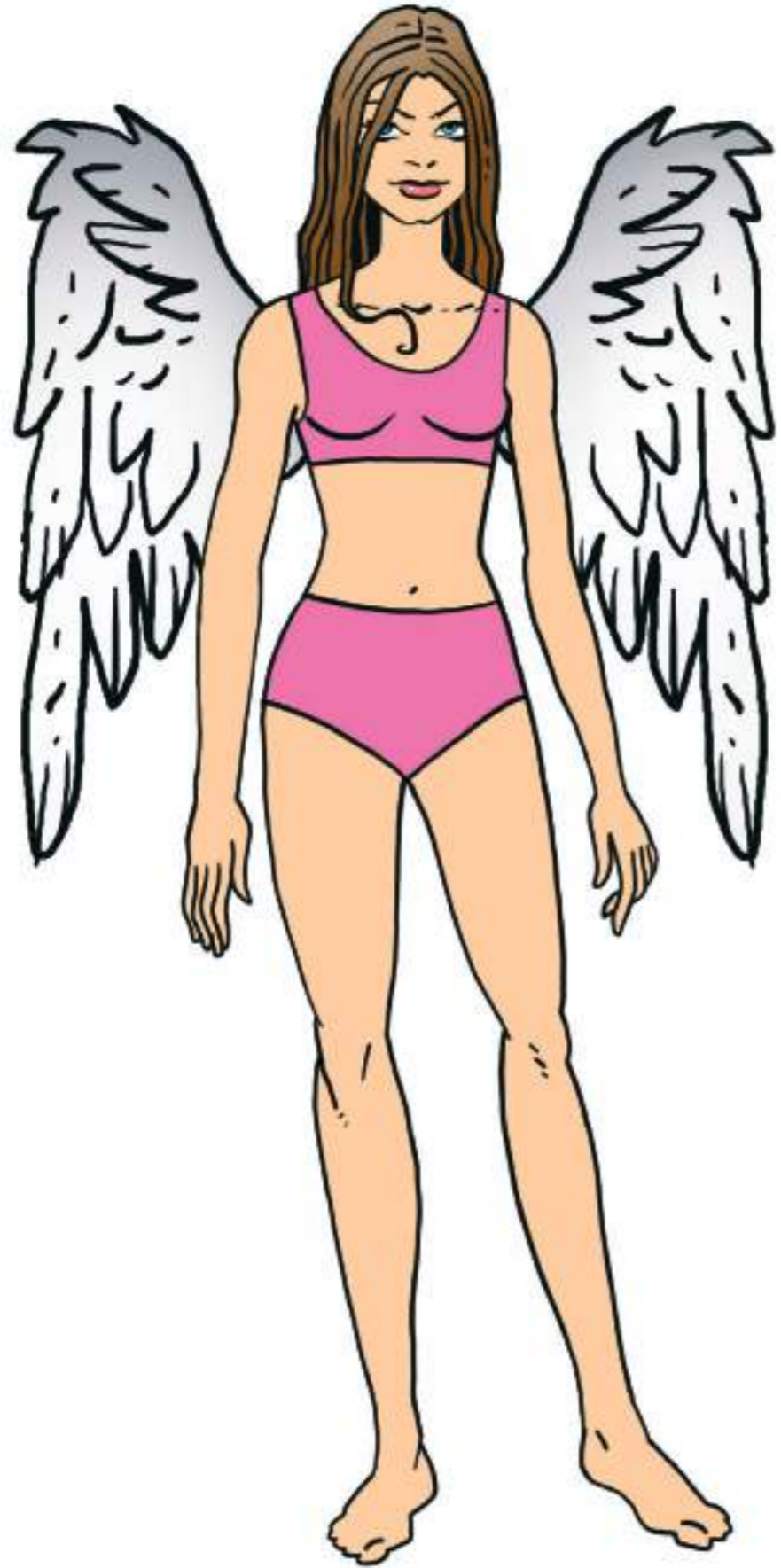
- дужи део замка са уцртаним вратима и означен бројем 1. исеци по спољашњој линији у једном комаду. Беле зупце на зидинама само просеци са стране, а потом их савиј до водоравног положаја са унутрашње стране зидина. На тај начин ћеш формирати држаче за шетницу.
- на исти начин исеци краћи део замка означен бројем 2, потом га савиј и залепи тако да формираш четвороугаону кулу.
- потом у облику четвороугаоника савиј први део замка који си исекао и залепи га за кулу.
- на крају исеци три мања дела (дрвене шетнице за зидове и кулу) и залепи их на савијене зупце од зидина и куле. Уколико је потребно маказама скрати шетнице које се лепе на зидове.

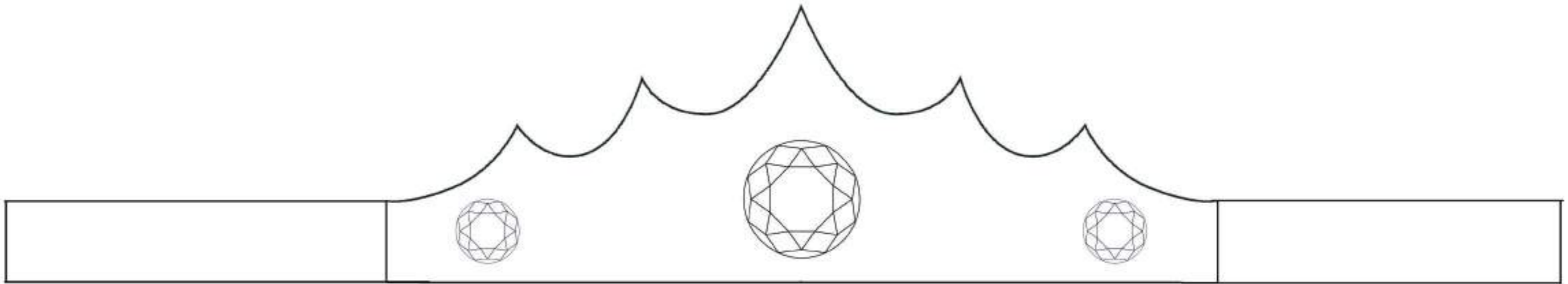
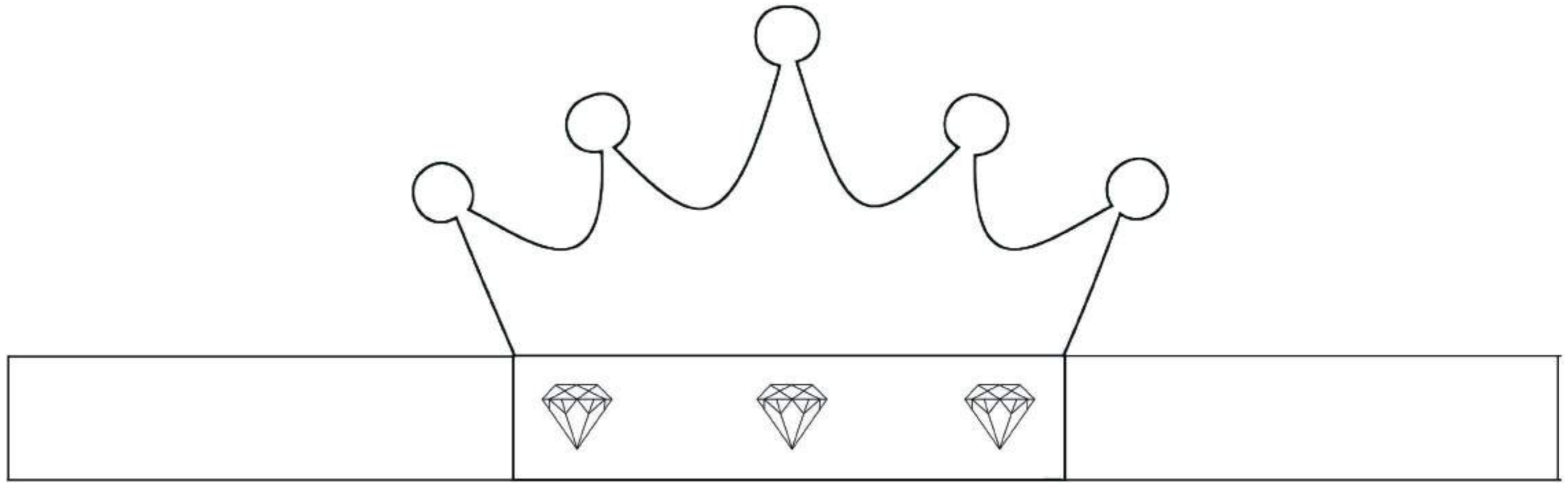
Погледај изглед готовог замка како би ти поступци били јаснији.

БОСИЉЕВИ КРАЉЕВИ, КРАЉИЦЕ, ЈУНАЦИ И ВИЛЕ

Аутор: Радован Сремац

Издавач: Музеј наивне уметности „Илијанум” Шид

За издавача: Љубинка Пантић, директор

Рецензенти: Живка Комленац дипломирани педагог, Анђелка Радосављевић кустос педагог

Покровитељ: Покрајински секретаријат за културу, јавно информисање и односе с верским заједницама

Дизајн: Далибор Огризовић

Штампа: Илијанум ГИП ПО ДОО

Тираж: 300

Илија Башичевић Босиљ

је рођен 1895. године у Шиду. Готово цео живот се бавио земљорадњом и сточарством. За време Другог светског рата боравио је са своја два сина у Бечу, где је оболео од туберкулозе. Због нарушеног здравља, по повратку у Шид престао је да ради теже послове у домаћинству, а у исто време, због тадашњих политичких околности, остаје без већег дела имовине. У таквим околностима он почиње да слика 1957. године. У почетку ради цртеже и гвашеве, потом уље на дрвету, платну, лесониту, картону, папиру и ређе на стаклу. Први пут излаже 1962. године, а први пут самостално 1963. године. Захваљујући бројним наступима брзо је препознат као једна од најоригиналнијих појава у свету тадашње југословенске наиве.

Илијин опус можемо разврстати у неколико већих тематских целина. Најбројније су слике библијских мотива, нарочито старозаветне сцене. Следе мотиви инспирисани еповима, легендама и митовима. У циклусу Илијада, названом по имену самог уметника, бројне су уметникове алузије на реални свет, његови обрачуни са људском глупошћу и дволичношћу. Следи циклус са ликовима из животињског света, где су бројне птице, нарочито паунови уз метаморфозе зооморфних фигура у антропоморфне и обрнуто, дакле представе стварних и нестварних животиња. На крају су слике са сценама везаним за летећа астролошка бића. Илијина дела нису дескриптивна него најчешће алегорије слојевитог и симболичког подтекста. Код њега нема разлике у представљању апокалиптичког анђела и савременог космонаута, краљева из Апокалипсе и краља Илијаде, између обичне, апокалиптичне или рајске птице итд. Илија ствара антиилузионистички и апстрактно. Не служи се перспективом, елиминише реминисценције и уопштава, предочава у смислу знакова односно симбола.

На Трећем Тријеналу наивне уметности у Братислави 1972. године Илији Башичевићу је постхумно додељено признање међународног жирија за достигнућа на плану наивне уметности. Угледни британски магазин *Raw Vision* сврстао је Илију Башичевића Босиља 2007. године међу педесет водећих светских самоуких уметника.

Босиљ је 1970. године поклонио Шиду легат од 338 уметничких дела за оснивање Музеја наивне уметности „Илијанум“.

